

Johann David Kypke Daniel Heinrich Arnoldt

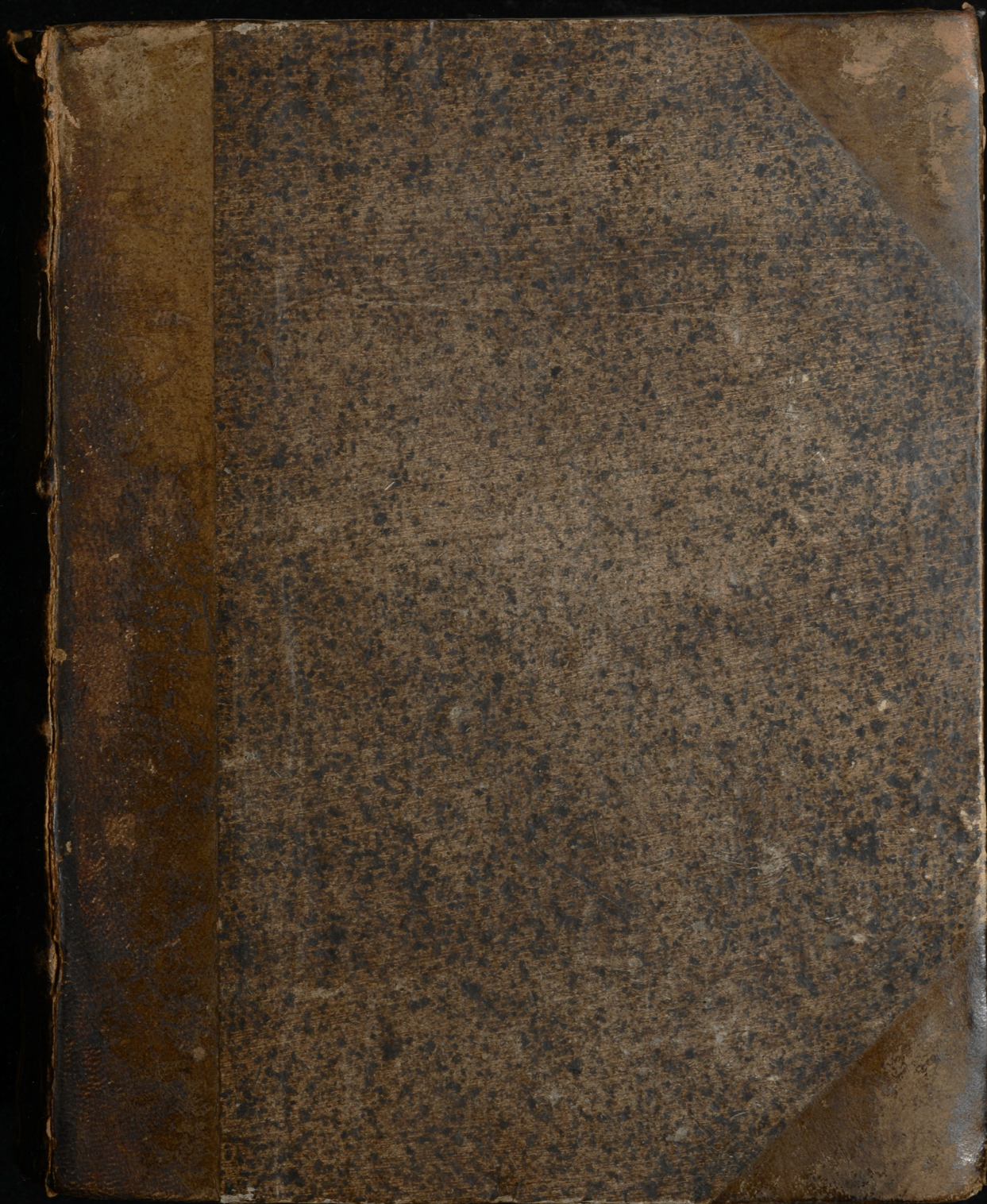
Dissertatio Metaphysica Inauguralis, De Theologiae Naturalis Defectibus, Ex Natura Noscibilibus

Regiomonti: Reusner, [1727]

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn841191867>

Druck Freier Zugang

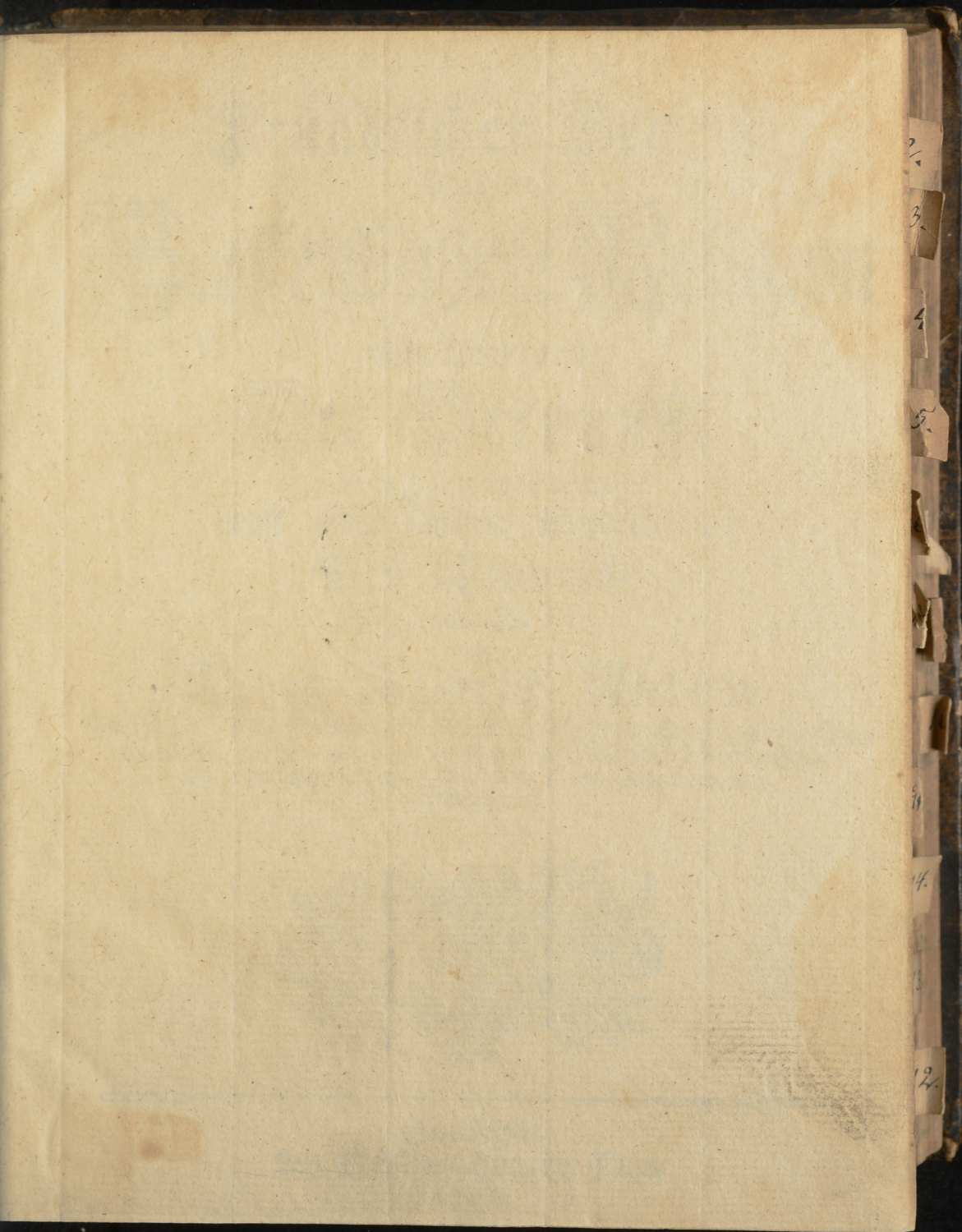

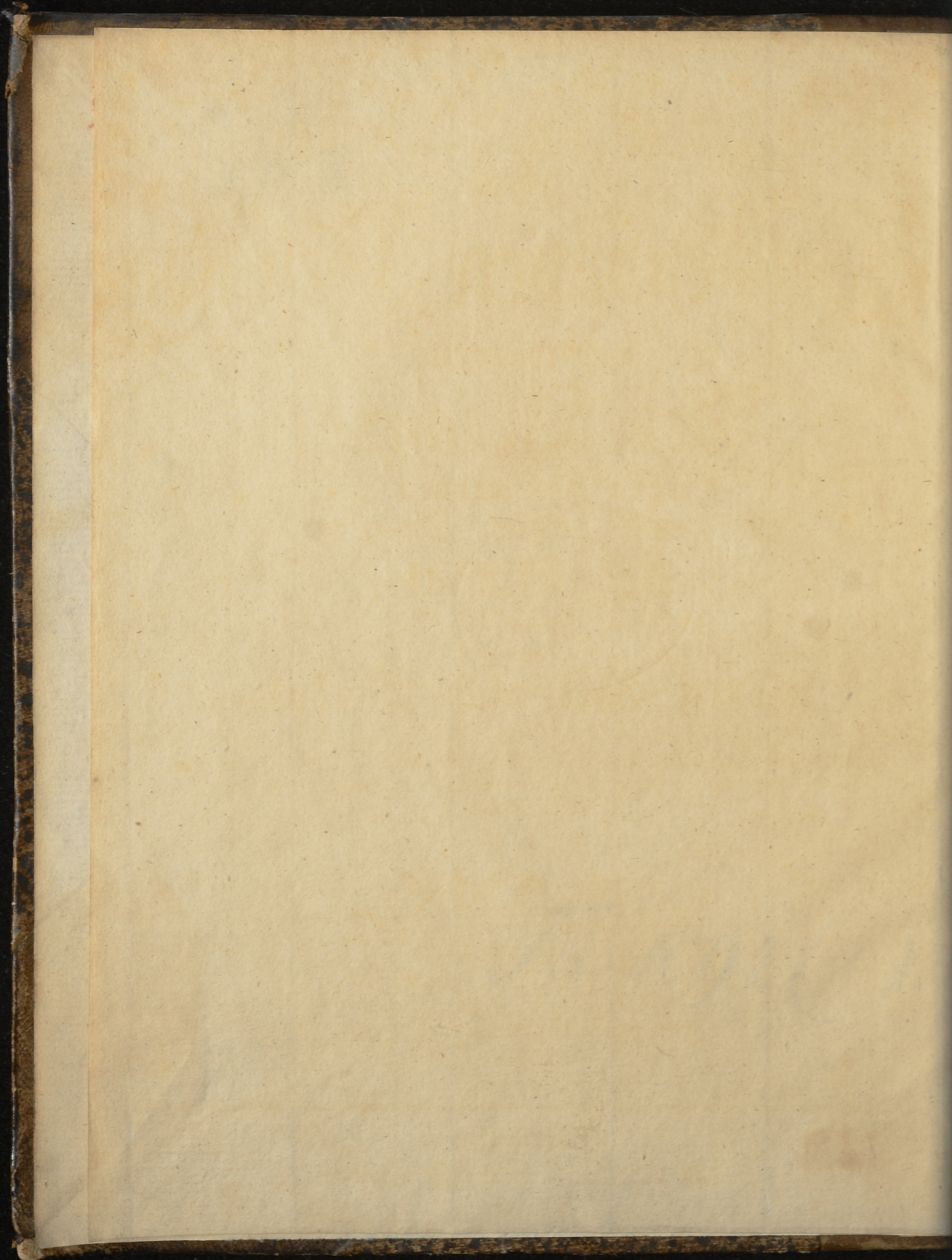
386

A. B.

48. b. 8.

Fa 1092 (1)

Q. D. B. V.

DISSERTATIO METAPHYSICA INAUGURALIS,
DE
THEOLOGIÆ NATURALIS
DEFECTIBUS,
EX
NATURA NOSCIBILIBUS,

Quos

ADSISTENTE DIVINA CLEMENTIA,
EXIGENTIBUS STATUTIS ACADEMICIS,
AMPLISSIMO PHILOS. ORDINE CONSENTIENTE,

PRO LOCO
INTER PROFESSORES PHILOS.
ORDINARIOS OBTEUTO,
PROPONIT

JOHANN. DAVID KYPKE,
LOG. ET METAPHYS. PROF. ORD.

RESPONDENTE

DANIELE HENRICO ARNOLDT,
REG. BOR.

XVI. CALEND. OCTOBR. ANNO MDCCXXVII.

HORIS ANTE ET POMERIDIANIS,
IN AUDITORIO MAXIMO.

REGIOMONTI, Typis REUSNERIANIS.

PATRIÆ PATRI,
AUGUSTISSIMO, SERENISSIMO AC POTENTISSIMO
PRINCIPI AC DOMINO,
DN. FRIDERICO
WILHELMO,
REGI BORUSSIÆ,
MARCHIONI BRANDENBURGICO,
S.R.I. ARCHI-CAMERARIO ET PRINCIPI ELECTORI,
SUPREMO ARAUSIONENSI, NEOCOMENSI ET VALAN-
GINENSI PRINCIPI,
GELDRIÆ, MAGDEBURGI, CLIVIÆ, JULIÆ, MON-
TIUM, STETINI, POMERANORUM, CASSUBIORUM,
VANDALORUM, ET MEGALOPOLIS, ITEM IN SILESIA CROSNE
D U C I,
BURGGRAVIO NORIMBERGENSI,
PRINCIPI HALBERSTADII, MINDÆ, CAMINI,
VANDALIÆ, SVERINI, RACEBURGI & MEURSÆ,
COMITI HOHENZOLLERIÆ, RUPINI, MARCÆ,
RAVENSBERGÆ, HOHENSTEINII, TECKLENBURGI,
LINGÆ, SVERINI, BURÆ, & LEERDAMI,
MARCHIONI VEHRÆ, & VLISSINGÆ,
DYNASTÆ RAVENSTEINII, ROSTOCHII, STARGARDIÆ,
LAUENBURGI, BUTOVIAE, ARLAIÆ, AC BREDÆ, &c. &c. &c.
REGI AC DOMINO SUO CLEMENTISSIMO,

*Deuoto testatur mentem gratissimam, promittit
fidem & obsequium, adprecatur felicitatem perpetuam*

JOH. DAV. KYPKE,

I. N. 7.

§. I.

X quibus omnis, quam de Deo & divinis ^{Dei notitia} habemus, hauritur Scientia, fontes ^{est vel ex} omnino duo sunt, *Revelatio seu Scriptura* ^{Scriptura} ^{revelata.} & *Ratio seu Natura*. Illa revelatio strictē sic dicta (1) eaque vera, scil. Christianorum, Sacra Scriptura, (2) *δυναμὴν ἐπισκοπῆς ἐς σωτηρίαν*; (3) & gignit *Theologiam revelatam*, quæ est, Scientia rerum divinarum, homini peccatori ad salutem consequendam, cognitu necessariorum, prout ex S. Scriptura nobis constant (4)

- (1) Nam in *generaliori* significatione vox revelationis etiam de Theologia naturali usurpatur Rom. I. 19. sed hic *strictius* revelatio accipitur, pro manifestatione rerum, naturaliter non noscibilium, conf. BAYERI *Compend. Theol. posit.* Proleg. c. I. §. 2. litt. b. (2) Huic enim soli conveniunt characteres veræ revelationis conf. §. XXI. nost. dissert. (3) 2. Tim. III. 15. (4) ita eam describit in *Institut. Theol. Dogmat.* JOH. FRANC. BUDDEUS illustre illud ecclesiæ lumen & Germaniæ eruditæ decus.

§. II.

Præcisa revelatione, ex natura quoque & ratione ^{vel per naturam insensibilem} quædam DEI reliqua est, & adquiri potest notitia. Quemadmodum enim menti humanæ connata sunt alia quædam principia, seu notitiæ (1) cum potentia & vi quadam intrinseca, iis adsentiendi, quam primum termini sunt intellectui: ita quoque *τὸ γνωστὸν τῆς Θεᾶς* in mente humana manifestatum est, (2) ut homo naturali quadam potentia, instinctu, facilitate & necessitate præditus sit, ad adsentiendum propositionibus de Deo veris. Consistit autem, (inquit, celeb. GISBERT VOETIUS, (3) hæc facultas,

A

seu

„seu vis, seu aptitudo facultatum rationalium, seu lumen
 „naturale in eo, quod intellectus veritatem principiorum
 „potest sine ullo labore, prævio studio, aut ratiocinatione
 „comprehendere, & positis ponendis, (cognitione scil.
 „terminorum) de facto sic comprehendit, ex naturali qua-
 „dam necessitate & insito sibi pondere in hunc veritatis
 „sensum atqve ad sensum delatus & inclinans: haud ali-
 „ter ac voluntas, ex naturali quadam necessitate, sine ele-
 „ctione prævia, adpetit bonum ut sic, aut ultimum finem:
 „Et ut oculus sanus & apertus lumen aut visibile quod-
 „cunque ingestum aut objectum, non potest non videre.
 „Et certe requirit hoc natura primorum principiorum ut
 „non probentur sed sumantur. Itaque uniuscujusque
 conscientia (4) quæ communis est & publica Dei vox ad
 omnes homines, unicuique dicitur: ESSE DEUM.
 Hæc notitia de Deo naturalis, in specie *insita* adpellari so-
 let, de qua CICERO: (5) inter omnes, omnium gen-
 tium constat sententia, omnibus etiam innatum, & in ani-
 mo quasi insculptum est, esse Deos.

- (1) Conf. M. Christ. Bernh. BÜCHER *de Notitiis innatis contra*
 Lockium Witteberg anno 1717. (2) Rom. I. 19. (3)
Disput. select. Part. I. de Atheismo p. 141. CHRIST. AL-
 BERT. LOESEKE *Theol. fæderal. æconom. Einleitung*
 Cap. 2. §. 2 p. 6. Daß ein Gott sey ist allen Menschen ins
 Herz geschnitten ---- Denn im Verstande ist dem Men-
 schen angeboren ein hinlängliches Vermögen, daß so bald er
 von Gott höret, er überzeuget wird zu glauben, es sey ein
 Gott (4) M. GABRIEL ZOLLER *in dissertat. de notit na-*
tural. insita Gießæ anno 1717. § 30. ita inquit: Internum
 „hoc testimonium conscientie testantis de existentia Dei est
 „quasi syllogismus practicus, Majorem exhibet *συνήθεια*
 „(scientia principiorum) quæ occulto semper animi sensu
 „clamat: *Deum esse*, huic potius parendum quam suis cu-
 „piditatibus, huic reddendam esse rationem de malefactis, hæc
 timo-

timorem Dei ejusque amorem inculcat animæ. Si quid,
 contra egerit, adest *συνείδησις*, quæ insitam sibi cognitio-
 nem ad ea facta, quorum sibi mens est conscia applicat, sub-
 sumendo: Atque tu fecisti hoc; exinde oritur angor & cru-
 ciatu animi, summa perturbatio, inquietudo, molestia. Ista
 enim principia insita practica sunt leges, ubi leges, ibi lator
 legis. Cum vero in male, sæpe occulte, peractis tamen con-
 scientia mordet, testatur de latore legis & Judice omniscio,
 qui & occulta videt, omnipotente, si enim punire non posset
 nullus timor adesset, omnipræsente, quem fugere nemo potest
 (5) Cicero Libr. II. de nat. Deorum,

§. III.

Deinde *Ratione* quoque homo *ψυχικὸς* præditus est, aut *acquisi-*
 tive illa facultate mentis, qua alia ex aliis, ex principiis *ta, unde o-*
 conclusiones derivare, ex clarioribus obscuriora, ex no-
 tioribus ignota invenire & colligere potest. Hujus ope
 & justo usu, non abusu, ratiocinando & argumentando,
 intuitu scil. rerum creatarum docetur homo: *Existere*
Deum, quæ *Adquisita* cognitionis nomine vulgo venit.
 Cæli enim enarrant gloriam Dei, & *τὰ ἀόρατα τῶ θεῷ διὰ*
κτίσεως κόσμου τὰς ποιήμασι νοήμενα καὶ θεοῦ inquit Paulus. (1)
 Unde Cic. (2) Quis est tam vecors, qui aut cum suspexerit,
 in cælum, Deos esse non sentiat, & ea, quæ tanta mente,
 fiunt, ut vix quisquam arte ulla ordinem rerum ac necessi-
 tudinem persequi possit, casu fieri putet? ,

- (1) Rom. I. v. 20. *Νοεῖν* in generali sua acceptione, significat
 animo suo secure aliquid versare, unumque ex altero collige-
 re. In fonte est, *καθορᾶται*. *Κατὰ* in compositionibus non
 raro, significationem intendit, ut in verbo *κατεδίεν*, devo-
 rare, ganz aufressen. Hic *καθορᾶν* perspicacem signifi-
 cat. Et *καθορᾶν* accuratissime perlustrare. D. FRANTZ
 JULII LÜTKENS *Colleg. Bibl. p. 4. litt. H.* Huic jussu
 Paulino morem gerentes, variis modis applicavere mentem,
 ad ostendendam, ex rebus creatis, Dei existentiam. Alii ex

consideratione corporis humani ejusque variis membris v. g. ex *Manu*, ejusque mirabili structura CHRIST DONATUS; *Ex Oculo*, JOH. STURMIUS; *Ex Aure* D. JOH. ANDR. SCHMIDIUS; *Ex Corde* HAMBERGERUS, *conferantur Buddei Theses de Atheismo* cap. V. §. 6. Alii demonstrationem Dei instituerunt ex *Loquela hominis*, ut JAC. WILHELM FEURLINUS Altorf. 1719. ex *Voce Animalium* M. ANDR. MURRAY Hamburgi 1724. 8. recus. Ex *Adfectibus*, in primis amore, odio & pudore M. SAMUEL WEITZMANN Jen. 1719. Ex *Pluvia*, GERHARDUS MEIER Hamb. 1717. Ex *Tonitru* JOH. HENR. a SEELLEN Lubec. 1722. Ex *Varietate in formis animalium* *externis* M. LEONH. BOHNER Altorf. 1725. (2) CIC. de *Harusp. responsis* c. 9.

§. IV.

Theologia
Naturalis.

Ultraque, quæ ex lumine naturæ (1) de Deo, cultu divino, & reliquis huc pertinentibus, oritur notitia, ratione *Principii cognoscendi* (2) *Theol. Natural.* vel *Rationalis* nomine venit; Cujus primaria propositio est: DEUS EST, sive EXISTIT. (3) Ex qua propositione reliqua, quæ in Theol. natur. proponi solent, facile deducuntur. Primo quidem *Attributa divina*, sive *Conceptus* isti de Deo *secundi*. Hi sunt perfectiones formaliter existentes in Deo, qui, secundum nostrum concipiendi modum, (4) (ex parte enim Dei essentia & attributa nihil inter se differunt) divinam essentiam necessario consequuntur. Nam qui dicit *esse Deum*, dicit: *Existere ens independens, & summe perfectissimum*. Ex Independentia autem & Perfectione concipitur *Infinitas & Aternitas*. Independenti enim a nemine essendi, aut durationis termini poni potuerunt; & esse finitum, cœpisse, desinere, cum summa perfectione pugnat. *Omnipotentia*, nam quædam non posse, imperfectio est. *Unitas*, duo enim vel plura entia independentia, summe

me perfecta omnipotentia statuere, involvit contradic-
tionem. *Omniscientia*, nam quædam non scire, imperfectio
est, & dependentiam involvit, & sic porro in reliquis.
(5) Item ex ista propositione intelligitur: *Mundum a Deo
originem habere*. Mundus enim a se esse non potest. Est
enim materia; materia autem ens mere passivum, quod
nec agere quid, nec efficere potest; ergo mundus ipse
quasi dicit: Se esse ab alio, eoque omnipotente & sapien-
te, qui tam mirabiles res, tam concinne elaboravit. Nul-
lius enim alius entis, præterquam Dei essentia tantis pol-
let viribus, quantæ ad constituendum hoc universum re-
quiruntur. Tertio cognoscitur, dari *Providentiam*, qua
Deus omnia inspicit, & omnibus prospicit. Nam, quia
Deus bonus est, ergo hoc benigne vult; & quia omni-
scius est & omnipotens, ergo hoc potest. Quicquid au-
tem fieri potest, & Deus vult, illud fit. Indigent quoque
res creatæ tali divina providentia. Nam, quemadmodum
infinitæ fuit potentiæ, illis existentiam dare, ita non minus
in existentia eas conservare. Ut non factæ sunt, ita nec
durare nec permanere possunt, per propriam potentiam.
Tandem posita Dei existentia, ponitur & cultus Dei sive
Religio, qua homo, se Deo *religatum* sive obstrictum, intel-
ligit ad debitum cultum sive obsequium, amorem, fiduciam
& reverentiam. Ut enim necessario sese consequuntur
Pater, filius, obsequium; Dominus, subditus, servitium;
Creditor, debitor, obligatio; Donator, acceptor, gratiarum
actio; ita etiam Deus, homo, religio. Nam cognita Dei
Bonitate, cum scientia & potentia omni, conjuncta, cogno-
scitur etiam, Deum *Fiducia* esse colendum. Intellecta
summa *Majestate* Dei & omnium ejus attributorum, intel-
ligitur etiam, *Reverentia* hoc Numen esse colendum. Per-
speciam

spectam consummatissimam Dei *Perfectionem* cum accepto-
rum inde bonorum sensu, sequetur *Amor*, qui pariet fidele
obsequium. Et quoniam se totum, ratione animæ & cor-
poris, omniumque virium & fortunæ bonorum, a Deo pen-
dere, & Dei opus esse sentit homo, externum quoque re-
quiri, intelligit cultum, ut & officiorum sibi & proximo
debitorum observationem; quia his neglectis, officia,
præstanda Deo, salva esse nequeunt.

(1) Quid per lumen naturæ h. l. intelligatur, indicat D. JO-
HANNES MUSÆUS in *Introduct. in Theol. de Natura*
Theol. Natural. & revelat. p. 50. seqq. & in Examine Cber-
buryanismi § 8. p. 6. ita loquitur: Per Naturæ lumen hic
„nihil aliud denotamus, quam naturæ & rationis principia, qui-
„bus, velut rationi cognoscendi propriæ, Theologia naturalis
„innititur. Quæ *Luminis* adpellationem sortita esse videntur,
„quod intellectui sint ratio cognoscendi res alias, & ad eum
„se habeant, ut lumen, quod coloribus junctum potentia vis-
„ivæ est ratio videndi & cognoscendi colores, ad potentiam
„visivam se habet. (2) Nam ratione *Modi* cognoscendi ea
scientia Theologica, quæ vel ex ipsa S. Scriptura, per solius
naturæ vires acquisita est, sine Spiritus S. gratia speciali &
quod non spirituali, numne & illa mere naturalis dici possit? di-
judicandum relinquimus Theologis. Conf. GEORG. AUG.
PACHOMII *Synopsis Logomachiarum Pietisticarum* cap. I.
quæst. 5 p. 7. (3) Nostri quidem instituti jam non est, veritatem
propositionis hujus uberius demonstrare. Conferri possunt,
præter alios, BUDDEUS in *Thesibus de Atheismo* c. 5. D.
JOACHIM. LANGIUS, in *Causa Dei & religionis contra*
Atheos. S. R. LAMPERTUS GEDICKE, in *primis verita-*
tibus religionis christianæ, JACOBUS ABBADIE in *der*
triumphirenden Christlichen Religion Tom. I. c. 4. p. 19.
seqq. GISEBERT. VOETIUS *de Modis cognoscendi Deum*
Part. V. select. disput. theol. In gratiam tamen juventutis hæc
adjiciamus, quæ ex HEUMANNO habet Clariss. JOHAN.
CHRISTOPH. KÖCHERUS, in adnotationibus ad *Hugo-*

nem

nem Grotium p. 4. Existentiam D^Ei tribus luculentissimis, argumentis demonstramus. *Primum* hoc est, quo secum, quisque jure ita disputat: Ego existo, multis mirisque dotibus præditus. Has, aut a nihilo accepi, aut ab ente aliquo. A nihilo non accepi: id quod clarum est ex terminis. Ubi, enim nihil est, nihil accipi potest. E. accepi ab ente aliquo, summa potentia prædito. Nam ad existentiam, reliquas, que dotes mihi dandas summa opus fuit potentia. E. existit, ens aliquod, a quo ego & ceteri omnes homines existentiam, vitam, corpus & animam accepimus. E. existit creator totius, generis humani, hoc est Deus. *Secundum* argumentum, hoc est: Cælum & terra, & quicquid video, non potest, esse a se ipso, sed prodit opificem suum. Nam neque se ipsum producere potuit ex nihilo; (id quod nec atheus, quisquam unquam statuit,) nec ab æterno existere potuit. Ab æterno enim existere, est una omnium maxima perfectio. Atqui res illæ existentes maximis laborant imperfectionibus: imo pleræque ne vitam quidem habent: quæ autem vitam habent brevi intereunt. Unde non possum non, concludere, corpora, cæli terræque ab ente quodam potentissimo suam accepisse existentiam, adeoque existere creatorem hujus universi. *Tertium* argumentum peto ex artificiosissima & sapientissima compositione & dispositione, cum mei, corporis, tum omnium rerum extra me. Hæc enim nimis, manifesto prodit ens, quod de industria, & cogitate hæc, omnia produxit, & disposuit ad suum quodque finem. (4) Quando audimus potentiam, *primo* concipimus aliquid, cui insit potentia, *secundo* potentiam. Item *primo* concipio aliquid, cui repugnat mensura, *secundo* ipsam immensitatem, & sic porro. Nostro enim imperfecto intelligendi modo, Deum infinite perfectum & ejus attributa, non uno adæquato actu, sed pluribus inadæquatis cognoscimus. ut distincta, quamvis in se non sint, atque essentiam *primo*, sic dicta, attributa, postea vel *secundo* concipimus, unde Conceptuum *secundorum* nomen ortum. (5) Conf. D. JOH. GEORG. WALCH *Einleitung in die Philosophie* libr. II. cap. 2. §. 25. LOESEKE

l.c.p. 10. It. ANDREÆ RIDIGERI *Philos. Pragmat. de Metaphysica in specie Sect. I. part. I. art. II. c. II. §. 80. seqq.*

§. V.

Hæc Defectibus laborat, dum ex natura non satis constat

His præmissis, ad ea, quæ in primis nostri sunt instituti, nos accingimus, paucis ostensuri, quod, quam de Deo & divinis ex natura habemus, cognitio, variis laboret difficultatibus & defectibus, iisque non paucis. Defectum vocamus absentiam ejus, quod ad integritatem vel perfectionem alicujus rei adesse, vel inesse debebat; Et scientia aliqua defectibus premi dicetur, quando, quæ scire desidero, & quæ scitu erant necessaria, tradere & ostendere, sicque desiderio scire desiderantis satisfacere non potest. In omni quidem scientia, ex lumine naturæ hausta, suam imbecillitatem fatetur natura, sibi conscia, & venenato superbiæ vitio nondum tumida. Quemadmodum enim vespertilionum oculi ad lumen diei se habent, ita „& intellectus animæ nostræ, πρὸς τὰ τῇ φύσει φανερότατα „πάντων, inquit ARISTOTELES. (1) Cujus imbecillitatis, in rebus, intellectu nostro majoribus ingenuam confessionem *Doctam* eruditi vocare solent *Ignorantiam*. (2) Sed præ aliis, in hoc sciendi genere confitendum est, cognitionem de Ente perfectissimo, imperfectissimam esse. Natura enim γνωσθὲν quidem τὸ ὅτι certissime, non autem πάντων γνωσθὲν plenissime manifestat: Sed egena est, tam in Dogmaticis sive Theoreticis, & Practicis sive moralibus, quam Historicis.

(1) *Libr. II. Metaphysic. c. I.* Conferri possent *Observationes Halenses* ubi monstratur, nescire Philosophos adhuc, quid sit *Ignis* Tom. IV. obs. 16. *Aer* Tom. V. obs. 3. *Aqua* ibid. obs. 4. *Terra* Tom. VIII. obs. 3. (2) De docta ignorantia legi possunt *Dissertat. GISEBERT. VOETII* parti III. disput. select. insertæ.

S. VI.

9

3.

Primaria Theol. Natur. dogmaticæ de Dei *existentia* & *essentia*, est doctrina. Diximus supra, (1) insitam esse menti humanæ notitiam quandam Dei, ita, ut ex dictamine conscientiæ cuilibet constare possit; *Esse profecto DEum*, & reliqua. Primo quidem dicere possemus, quod, licet scientia de Deo nobis sit insita, desit nobis tamen scientia de *Modo & Ratione* hujus insitæ notitiæ; qua in re non parum auctores variant, dum alii cum RENATO CARTESIO (2) contendunt, inesse hanc notitiam *per Ideam*, Dei existentiam intellectui repræsentantem, a Deo ipso nobis inditam; *Aliis* *Instinctus* est, *natura* hominum mentibus *insitus*, quo intellectus in hujus veritatis adsensum feratur, ex naturali quadam in DEum inclinatione, velut in suum finem & summum bonum: Quemadmodum omnibus, etiam vitæ & rationis expertibus, insita est inclinatio quædam in finem & perfectionem suam; ut lapidi ad motum deorsum; *Alii* adserunt, nobis insitam esse Dei notitiam in *potentia propinqua*, qua intellectus natura potens constitutus ad actum cognoscendi hujus veritatis, positus ceteris ad intelligendum requisitis; *Alii* volunt inesse hanc notitiam per modum habitus analogice sic dicti, sive per modum *habitualis perfectionis*, non vero per nudam *δύναμιν* cognoscendi, sed (ut sit) aliquid potentiae cognoscendi superadditum aut innatum. *Aliis* aliud est, (3) qui tamen de re ipsa, scilicet inesse nobis notitiam Dei, conveniunt, licet de modo dissentiant. Nobis, quod insit, sufficit, licet quomodo insit, accurate definire non possimus.

(1) §. II. nostr. dissert. (2) *Part. I Princip. Philos. num. 14.*

(3) Conferatur D. MUSÆUS in *Introduct. in Theol. c. 2. §. 23. p. 60.* ubi diversarum opinionum, in primis, de *Idea in-*

B

nata

nata instituitur examen. ÆPINUS in *Theol. natur.* part. I. sect. I. c. 2. §. 8. seqq. D. JUST. CHRISTOPH. SCHOMERI *Colleg. Noviss. Controvers.* c. 3. §. i. p. 49. ita: „Notitia Dei est insita per modum habitus connati, ante „omnem rationis usum ---- ita ut natura surdi, terminos ne- „scientes, tamen, cum cogitationibus non careant, de Deo „cogitare possint.

§. VII.

Nec datur
adæquatus
Divinæ
essentiæ
conceptus
proprius.

His ergo missis, ad alia hujus membri, properamus, notantes, quod, licet de existentia Dei, natura nullum sanæ menti relinquat dubium, tamen *adæquatum* essentiæ & naturæ Dei *conceptum primum aut proprium* dare non possit. Intelligimus autem per ejusmodi *conceptum*, tale prædicatum essentiale positivum, sub quo, modo sibi competente, concipiatur; cujus nulla ratio a priori assignari possit, quod soli Deo competat, & ex quo tanquam primo, reliqui, sic dicti conceptus secundi, derivari possint, tanquam ex fonte. Sunt qui Παντοτέλειαν, sive *Omniperfectionem* aut etiam *summitatem*, formalem Dei rationem sive formale constitutivum esse, & in hoc, tanquam radice, reliqua contineri, existimant. Sed non abest difficultas; conceptus enim Independentiæ prior videtur; Quærenti enim, unde de Deo perfectio dicatur? responderi posset: quia a nemine dependet, qui perfectionum potuit ponere limites; Et Summitas de Deo adparet dici *respective*, in respectu ad ea, quæ sunt extra Deum, quibus multo est excelsior. Ergo proprie non dicit, *quid sit Deus*, *Independentiam* aut *Aseitatem* alii ponunt, sed num, *Quid sit Deus*, primo dicant, dubitatur. Nam Independentia & Aseitas, *positive* accipi non possunt, quasi Deus proprie in se influat & communicet sibi esse; hoc enim contradictionem involvit, & idem est, ac si diceret: esse Deum se priorem, etiam posteriorem,

rem, esse sui ipsius principium, & principiatum Ergo *negative* accipitur, i. e. quod DEus non procedat ac pendeat ab alio, tanquam vera causa, & sic in respectu ad aliud dicitur, non, quid sit DEus, sed, quid non sit, (1) Imo nec communis Dei conceptus genuinus, quem genus vocant, dari poterit, cum essentia Dei ita sit singularissima, ut cum nulla alia re sub uno conceptu, vel genere univoco, constitui possit. Bene ergo celeberr. PFAFFIUS: (2) Nobis, qui finiti sumus, incomprehensibile est,, (Ens perfectissimum); nulloque termino, qui ex asse ipsi,, conveniat, definitumque suum exhauriat, describi potest.

(1) Conf. THEOD. HORNII *Tétrcis questionum ex Theol. Natural. select.* Gryphiswald. anno 1703. quæst. 2. & 3. Item HENRICI RIXNERI, *exercitium academicum de voluntate Dei* c. l. §. 16. Helmst. 1670. It. GABRIEL GRODECK *de Spiritualitate Dei ex lum. natur. adserta*, qui conceptum Spiritualitatis cum conceptu Independentiae conjunctum pro primo ponit. Gedani anno 1708. (2) *Institut. Theol.* Part. I. cap. I. de DEO p. III.

§. VIII.

Nullum vero in præcedenti §. invenit patrociniū Atheorum illa objectio, ubi a negata idea vel conceptu Dei, ad negandam Dei existentiam argumentantur. (1) Aliud enim est *Existentia*, aliud *Essentia* (secundum nostrum concipiendi modum); illius datur notitia, hujus negatur *adequatus* conceptus. Quanquam & hoc concedamus, dari talem essentiae conceptum primum, ex quo quodammodo reliqui secundi derivari possint, ut v. g. est Independentia aut παντοτέλεια. Deinde plane ἀλογον est, ita concludere: Quidquid non comprehendo, illud non est. Alia enim est: τὸ τὶ ἐστὶ, alia τὸ εἶ ἐστὶ, quæstio; qui de illa sibi non satis constare fatetur, hanc non negat. Multa sunt in sublunaribus & finitis, quæ non intelligimus, ut

Licet existens
sufficiens de-
tur notitia,

viam venti, & quomodo in utero ossa præparentur, teste Sapiientissimo (2): interim tamen non negantur. Quam de urbe *Batavia* habemus, idea, vix cum re ipsa concordabit: existentia tamen urbis non negatur. Rationi convenientius esset, ab impotentia nostra ad incomprehensibilem Majestatem divinam concludere, ut in admirationem ejus, & eum melius cognoscendi desiderium, rapiamur. Quemadmodum præclara lucis solaris excellentia inde cognoscitur, quod oculus corporis hujus splendorem comprehendere aut ferre non potest. Miser ille, mihi crede, imo nullus est DEUS, qui intellectus nostri limitibus circumscribi posset: ut pauper Rex, qui cum omnibus opibus parva hortulani casa caperetur. „Si enim (inquit BUDDEUS) omnia finito & limitato, nostro intellectu comprehendere possemus, nihil daretur, quod infinitis perfectionibus esset præditum. (3)

(1) ABBADIE l. sæpe cit. Tom. I. cap. 14. §. 1. it. BUDDEI *theses de Atheismo* cap. 6. §. 7. (2) *Ecclesiaste* cap. XI. v. 5.

(3) loc. cit.

§. IX.

Neque datur
sufficiens Dei &
divinorum
attributorum
cognitio viva.

Attributa divina cognoscuntur ex lumine naturæ, opera item, & providentia, ut supra ostensum. (1) Ut vero & circa hæc, scilicet attributa divina, imbecillitas naturalis nostræ cognitionis pateat, hoc unum modo notamus, vivam harum divinarum perfectionum, notitiam aut earum *αἰσθησις* naturam posse dare nullam; nec posse in nobis accendere adfectum, qui gigneretur si viva esset, hujus vel illius idiomatis cognitio, nec nos posse reddere participes fructus salutaris, ex vera agnitione hujus vel illius idiomatis, in nos redundantis. Longum foret, per omnia illud divina idiomata ostendere; unicum sufficiat, ut, quid dicere velimus, intelligatur. Ratio sana dicit,
UNUM

UNUM esse DEum i. e. si quid est perfectionis, si quid bonitatis, si quid salutis, si quid beatitatis, si quid potentiae, sapientiae, illud in solo DEo est originaliter, ut in fonte infinito; præter DEum vero, & absque hoc DEo, nihil est. In nulla re, sine DEo considerata, harum perfectionum aliquid inesse potest; Hæc ore dicet, & corde naturali fatebitur, qui intelligit, quid sibi velit conceptus unitatis in DEo. Quodsi vero viva esset ista cognitio, crede mihi, nihil quæret, nisi hunc unum, in quo omnia. Tristis erit, si vel omnia haberet, hunc unum vero non; intelligit enim se nihil habere; lætus erit cum illo, in quo solo vera quies. Nulla sua vel aliena potentia aut sapientia nitetur, nullam timebit & reliqua. Quam vero vivam cognitionem neque ratione hujus, neque aliorum idiomatum, natura dare potest. Si res parvi momenti esset, vere intelligere, DEum esse *unum* non opus fuisset Mosi tot verbis antecedentibus & consequentibus, iisque tantæ emphaseos, inculcare illud: יהוה אחד. (2) Satis itaque quidem natura docet, esse DEum, hoc tamen respectu Θεον quasi ἄγνων nobis relinquit.

(1) §. 4. nostr. differt. (2) *Dent.* VI. v. 4.

§. X.

Quod ad intelligentiam divinorum operum attinet, Neque pro-
erit sapienti sat, adduxisse illud SIRACIDIS: (1) “ πολλὰ *videntia*
ἀπόκρυφα ἐστὶ μέγιστα τέτων, ὀλίγα ἐωράκαμεν τῶν ἔργων “
αὐτῶ i. e. pauca vidimus operum ejus, multo his majo-
ra sunt occulta. “ Quod Providentiam concernit, hujus
doctrina multo est profundior, quam ut ratio, sibi relicta,
in nexum & analogiam ejus latentiore possit penetra-
re, & se ex istis expedire difficultatibus, quæ ipsi hic in-
cidunt. (2) Bonos judicat, externis vitiis, publice notis,
non contaminatos, foeditatis internæ, vel occultæ exter-
næ

næ ignarus; Veræque felicitatis & veri boni sibi non conscius, mala bonis accidere miser dolet, ita quoque, quod malis omnia, ut putat, ex voto fluant, boni adversis conflictentur, vitiis dediti & scelera anhelantes latentur, hoc cum providentia, justitia, sanctitate ac bonitate Dei se non conciliare posse existimat, hæc & his similia sunt ipsi vexata dubia. Nemini non nota sunt verba, tum certe furore abrepti Nasonis:

Cum vexent mala fata bonos, (ignoscite fasso) “

Sollicitor, nullos esse putare Deos.

Inde alius (SENECÆ sunt verba) Deo objicit negli- “
gentiam nostri, alius iniquitatem: alius illum extra “
mundum suum projicit, & ignavum heberemque, sine “
luce, sine ullo opere, destituit. “ (3)

(1) Cap. XLIII. v. 36. (2) Verba sunt D. JOACHIM. LAN-
GII in *causa Dei contra Naturalistas* p. 16. (3) Libr. VII.
de beneficiis c. 31.

§. XI.

Non datur
ex natura
sufficiens
cognitio
hominis.

De *Homine* quoque agit Theol. natur. Theoreticæ pars altera, tanquam subjecto cognitionis, cultus & fruitionis divinæ; qui constat corpore & mente, aut anima, potentia intelligendi & volendi prædita, de qua, ut primaria hominis parte, pauca dicemus ante, quam de toto supposito agamus. Docet natura, dari in homine ejusmodi naturam, sive principium, a corpore naturali diversum, de quo sanus non dubitabit: (1) Intelligitur quoque ejus *immaterialitas*, sive, quod sit omnis materiæ expers, ob cogitandi, intelligendi facultatem & alias operationes, a materia non provenientes. (2) Ex immaterialitate, qua in se & sua natura principium corruptionis internum non involvit, probabiliter colligitur immortalitas, & quod corpori sit superstes. (3) Non pauca tamen,

tamen, quæ circa hoc membrum desiderantur, reperiuntur. Nam sui ipsius non habet sufficientem cognitionem anima: multa alia scit & intelligit; de se & suis viribus parum. (4) De ortu suo individuali non satis certa reddi potest: mox, quod jam dudum præ existerit, mox, quod immediate sit creata, mox, quod propagata sit a parentibus per traducem, dubia sibi persvadet. Porro defectibus, ratione hujus membri, quodammodo adnumerari potest, quod ex natura *apodictice* demonstrari non possit animæ immortalitas. Ea sunt argumenta apodictica, quæ hominis animum reddunt ἀμετέωρον; (5) quod vix dici poterit de argumentis, quæ pro immortalitate animæ adferuntur. Nam ut de eo, quod supra allatum, modo dicamus, ratione immaterialitatis, tantummodo negatur defectibilitas ab intra; non autem ab extra. Non repugnat spiritui, desinere. Dependens est. Quid? si influxum conservativum subtrahat, ille a quo dependet? id quod potest; Quid enim velit omnipotens, in hoc puncto, naturæ, non est revelatum. (6) At non dicitur, quod ex natura animæ immortalitas sciri plane non possit, sed quod argumentis, exceptione majoribus demonstrari non possit, adferitur. Faciunt huc verba D. ABRAH. CALOVII: (7) “ argumenta, quæ ex naturæ libro “ petuntur, non tam apodictica, quam probabilia videntur, qua probare debeant animam non interire, sed “ æternum permanere, cum a libera voluntate Dei hoc “ dependeat. “

- (1) Conferri tamen potest D. JOH. MELCH. VERDRIES, de *Aequi libro Mentis & corporis* p. 1. seqq. in adnot. (2) Conf. D. HULRICH HEYDENI *disput. de anima*, Halæ Magd. 1712. (3) Consensus cultiorum gentium hoc etiam comprobatur, conf. HUGO GROTIUS *de verit. Christ. relig.* libr. I. §. 21, 22. (4) SENECA lib. VII. *Natur. Quæst.* c. 24.

c. 24. Multa autem sunt, quæ esse concedimus: qualia sunt, " ignoramus. Habere nos animum, cujus imperio & im- " pellimur & revocamur, omnes fatebuntur: quid tamen " sit animus ille rector dominusque nostri, non magis tibi " quisquam expediet, quam ubi sit." (5) ARIST. *post. Ana-*
lytic. Lib. I. c. 2. (6) Rationes plures promit MASIUS
 Theol. Hafnienſis in diſſert. *de immortalitate animæ.* Hafniz
 1706. 8. In compendio Controversia iſta omnis ſiſtitur a D.
 JOH. GEORG. WALCH in *Lexic. Philoſ.* p. 2304. ſeqq.
 (7) Tom. III. *Syſt. Theol.* p. 1222.

§. XII.

Non mon-
 ſtratur vera
 reconcilia-
 tionis cum
 DEO via,

Hominem totum *Malo morali* penitus immerſum,
 deprehendit natura ſibi conſcia; ſanctiſſimum & juſtiſſi-
 mum Deum ſæpiſſime lædi per peccata innumera, teſta-
 tur conſcientia; Læſum Deum punire vi juſtitiz immu-
 tabilis, & non poſſe ferre acceſſum peccatoris ad ſe, niſi
 cum demonſtratione ſuæ ſanctitatis & juſtitiz, negare ſe
 non poteſt: qui eſt æterna veritas; id quod ratio etiam
 docet. (1) Placabilem eſſe Deum, ſperare quidem poſ-
 ſet, ſed medium reconciliandi, ratio plane ignorat. Irato
 Deo ſatis dari debere, intelligit, (2) ubi vero infinito
 Deo convenientem inveniet ſatiſfactionem? Quodſi
 ergo animus facinorum ſibi conſcius terreatur & vexetur,
 (3) ſolamen miſero dari poterit nullum. Cui tum quid-
 quid de Deo ſanctiſſimo ſcit & audit, terrori fit ac tre-
 mori, ſicque ei omnis ſalutis ſpes adimitur, & nulla ani-
 mo dabitur vera tranquillitas, cum ſub infinito pondere
 iræ omnipotentis, & *ὑπὸ τῷ βάρει* relinquatur. Ne-
 que vero hic quicquam juvabit ſacrificiorum multitudo;
 (4) aut triſtitia illa naturalis, ob delicta exorta, neque
 enim per illa, neque per hanc, factum infectum fieri, aut
 infinito ſatiſdari poterit. Id quod non minimum Theol.
 natur, defectuum atque argumentum eſt.

(1) Actor.

(1) Actor. XXVIII. v. 4. docent nos hæ gentes, sibi natura notam fuisse iustitiam Dei vindicativam. (2) Gentilium sacrificia inter alia testantur, gentiles agnovisse, si Deum placatum velint, reconciliatione & satisfactione opus esse. PICTETI Gottes Gelahrtheit Tom. I. libr. I. cap. III. litt. g. (3) CIC. *pro Sext. Roscio Amerino* c. XXIV. de conscientia ita: "Nolite enim putare, quemadmodum in fabulis sæ- penumero videtis, eos, qui aliquid impie scelerateque commiserint, agitari, & perterreri furiarum tædis ardentibus. Sua quemque fraus, & suus terror maxime vexat: suum quemque scelus agitat, amentiaque adscit: suæ malæ cogitationes, conscientiaque animi terrent. Hæc sunt impiis assidua & domestica furia, quæ dies noctesque pœnas a consceleratissimis repetant." (4) CAMPEG. VI-TRINGA *in observat. sacris* Libr. III. c. 12. inter alia observat, raro sanctitatis Dei mentionem fecisse gentiles; idque factum esse existimat, ne turbarentur recordatione sanctitatis, sed ut conscientia suffocaretur, & fierent securi. *Idem* c. 13. p. 192. existimat, quod, cum *Stoici* adfectus omnes subigendos excutiendosque docuerint, hoc voluisse, ut sic liberarentur, a conscientia mala, condemnante & inducente metum. (5) Illud, ipsa natura duce, intellexisse saniores gentium, testatur PFANNERUS *Theol. Gentil. pur.* cap. 15. § 6. In primis notatu digna sunt verba CURTII libr. IV. c. III. *de rebus gestis Alexandri*: "Sacrum, quod Diis minime cordi esse crediderim, multis sæculis intermissum, repetendi auctores quidam erant: ut ingenuus puer Saturno immolaretur, quod *sacrilegium* verius, quam *sacrum*."

§. XIII.

Pondere *Mali morales* porro premitur homo, quod adfectus sentit inordinatos, indomitam concupiscentiam, appetitum sensitivum, rebellem contra rectam rationem: & licet profunditatem mali penitus non inspiciat; gemit tamen sub concupiscentiarum tyrannide, incitante ad omnis generis libidines Deum offendentes, sibi, aliis hominibus

minibus & reipublicæ, noxias; sentit cupiditates & desideria sola esse, quæ inquietum, quæ pauperem, quæ infelicem reddunt, secundum illud ARISTOTELIS; *A natura divites sunt omnes, pauperes omnes facit concupiscentia.* (1) Ubi vero salutarem & vere sanantem medicinam dare aut ostendere potest ratio? ense, ferro, rota, cruce vix ac ne vix quidem externam impedire potest nequitiam, publicam rem turbantem; & quæ adfert, humana argumenta & dehortationes, plus sæpe augent, quam minuunt, concupiscentiarum virus. Extingvere non possunt illud cacoethes, plus enim requiritur, quam humana persuasio ad frangendam adfectuum violentiam, & ad vincendam. In externis quoque malis, quibus totus circumseptus est, eum relinquit natura, nec contra mortem & alia, quæ timentur, efficacia habet solamina.

(1) Teste THOMA STANLEJO in *vita Arist.* p. 425.

§. XIV.

Ad cultum
Deo conveni-
entem &
acceptum
facere non
potest.

Ad *moralem* pergimus *Theologiam*. Paucis supra (1) diximus intellecta existentia Dei, intelligi reverentiam, amorem, obsequium & omnem cultum ipsi Deo deberi, ut homo se totum illius esse, intelligat, a quo totus est. Hic vero plane velut aperta & detecta jacet naturæ nuditas, & impotentia; id quod inde facile colligitur, cum doctrina moralis sit surculus, ex dogmatica quasi radice; & ex fonte rivulus. Qualis itaque cognitio Dei, & ejus attributorum, talis est cultus; at, illa ex natura, viva dari non potest, ergo & cultus non nisi mortuus. Ad gratiam Dei recuperandam, ad unionem cum Deo perveniendum, viam monstrare nequit, ergo nec ad verum cultum. In internis maxime cultum Dei consistere intelligere posset,

set, si veller ratio, non in ritibus, confitente Menandro. (2)

Θεὸς δὲ θυεὶ διὰ τέλους δίκαιος ὢν, “
 Μὴ λαμπρὸς ὢν ταῖς χλαμύσιν ὡς τῇ καρδίᾳ. “

Deo sacrificia semper ingenio probo, nec tu albam “
 vestem magis quam mores induas. “

In externis tamen, ut plurimum, cultum ponit. Interne, *pura* semper, *integra* ac *incorrupta* mente venerandus erat Deus, (3) at vero quia totus in corruptione hæret, ad verum cultum sic minime est idoneus, & natura, abstergendæ labis, expellendarum cupiditatum, cultus veri impedimentorum, vires dare ac monstrare non potest. Nisi vero alia interdum aliis impediatur vitia, ut stulta ambitione, voluptatum foeditatem, vana laudis gloria, pigritiam. Excitandi veri amoris, fiduciæ, venerationis erga Deum, nullum habet remedium. Et quid diutius moramur? confitendum quod res est. Homo, sibi conscius, confitebitur, se ab iis, quæ Deo debentur, longe abesse; non inveniet in se amorem, non timorem. Non est in illo adquiescentia in Deo, qui tot curis angitur: Non est in eo *αὐτάρχεια*, quem corruptibilium rerum fames torquet, sitis urit. Legibus naturæ aliqualem præstat obedientiam, non vero erit adeo studiosus legum, & naturæ dicto obediens, si perversæ philætiæ stimulo & propriæ conservationis studio eum privaveris. (4) Itaque natura ut in *ἀνομιᾷ*, ita & in *ἀδυναμῇ* esurientem relinquit cultorem.

(1) §. IV. nostr. dissert. (2) Conferatur HUGO GROTIUS *de Verit. relig. Christ.* libr. IV. §. 12. in adnot. (3) CIC. *de natura Deorum* libr. II. (4) Digna est, quæ huc referatur & legatur disput. FRID. WILHELM. BIERLINGII *de Imperfectione virium naturalium ad consequendum S. B.* Rinthelii ao. 1702.

Historica
quoq; The-
ologia per-
multis pre-
mitur defe-
ctibus,

Tandem ad *Historicam* quod attinet *Theol. Natur.*, illa plane manca est & mutila. Quod enim attinet ad originem creaturarum rerum, tempus productionis, modum formationis, plane ignorat. (1) Notum quidem esse potest, genus humanum quondam coepisse: quomodo tamen, quando, quinam primi homines, quot illorum, & his similia, natura Magistra, nequeunt intelligi. Majoris ponderis est de *Origine Mali* quaestio. Quemadmodum enim foeditatem mali moralis cognoscere non potest natura, sic de ortu ejus incerta est. De quo multum olim, & nostro quoque saeculo, disputatum fuit. Veterum nonnulli duo statuebant principia, alterum mali, alterum boni, auctorem; quæ sententia *Manichaeismi* infelix postea facta est genitrix; (2) Alii non erubuerunt, Deum auctorem mali constituere, quod patet ex adductis a PFANNERO gentilium sententiis, in quibus inter alia male olet illud Euripidis: „ Homines autem, diis aucto-
ribus, non mirum est peccare „ (3) Alii ad materiam primam, quam Deo coævam, & mutationi obnoxiam, statuunt, confugiunt. Quæ ante, & circa nostra tempora, eadem de re fuerint controversiæ cum PETRO BAYLIO, illustri LEIBNIZIO, CHRISTIANO WOLFFIO, & reliquis, satis notum est. Quam litem nos nunc non facimus nostram, quibus sufficit ostendisse, de mali origine nihil certi ex natura constare. (4) Idem esto judicium de futuris v.g. resurrectione mortuorum, statu animæ separatae, (5) instante judicio, futura felicitate, ita ut homo naturalis dici possit ἐλπίδα μὴ ἔχων. (6)

- (1) Cont MEISNERI *Philos Sobria* Part. I. Sect. III. c. III. (2)
Videantur incomparabilis BUDDEI *Institutiones Theologiae*
Dogmaticæ lib. III. c. II. §. 35. p. 668. seqq. (3) *System.*
Theol.

Theol. gentil. purior. cap. IX. §. 3. (4) JOH. GEORG. WALCH. Lexic. Philos. p. 299. (5) D. GOTTLIEB WERKSDORFFS *Schriftmäßige Gedancken vom Zustande der abgeschiedenen Seelen.* Witteberg 1726. Germ. edit. (6) *Ephes.* II. 12.

§. XVI.

Nec obstat
gentilium a
nonnullis
laudata co-
gnitio.

Objici fortasse posset, non adeo defectibus laborare haustam ex lumine naturæ cognitionem, multa sciri posse, de quibus, quod intelligi possint, supra negatum. Testes advocari possunt TOBIAS PFANNERUS *in Syst. Theol. gentil. purior.* & alii, larga manu proferentes testimonia scientiæ gentis aliqualis, de creatione, Trinitate, resurrectione, de futuris, & reliquis. Verum observandum, PFANNERUM ipsum duos fontes gentilis Theol. monstrare, *naturam* scilicet & *traditionem*. Si quæ ergo de supra nominatis, aut iis similibus, meditati sunt, naturæ illud non debent, sed traditioni. (1) Probe itaque notandum, cavendum esse, ne naturam existimemus inventricem alicujus veritatis, quando, si quæ idea vel ex revelatione, vel ex traditione in mente hæret, illam veritatem similibus ex natura sumptis illustrat; (2) vel etiam, quando ostenditur, contra hanc vel illam veritatem, naturam nihil habere, unde eam inficias eat, sed quod illa potius ex natura probabilis reddi possit. (3) Cave, inquam, ne inde naturam auctorem talis cognitionis prædices. Secundo de purioribus loquitur quoque auctor citatus; quanquam & hi satis interdum impure, obscure & dubitanter locuti sint, & alii interdum illis plane contradicant. In primis tertio probe observanda verba, nunquam satis laudandi BUDDEI, in *Isagoge Historico-Theologica*: (4) Ji, qui intempestivo conciliandi Philo-
sophos, aut inter se, aut cum S. Scriptura, studio te-
nentur

nentur, haud raro iis tribuunt, quod nunquam eis venit,,
in mentem. Hinc &, quid de MUTII PANSÆ *osculo*,,
philosophia ethnica & christiana censendum sit, liquet.,
Parum abest, quin idem pronuntiem de TOBIÆ PFAN-,,
NERI *Systemate Theologiae gentilis purioris*, siquidem in,,
eo, quam prope ad veram religionem gentiles accessse,,
rint, idque per cuncta fere ejus capita, ostendere voluit.,
Consilium quidem illud minime vituperandum, ita,,
tamen comparatum est, ut vera gentilium sententia,,
sæpius magis obscuretur, quam illustretur. Sane si gen-,,
tilium Philosophis aliquid tribuatur, quod non dixerunt,,
nescio, an adeo magnum inde ad religionem Christianam,,
redundaturum sit emolumentum. Repetendum nimi-,,
rum, quod aliquoties jam monuimus, multa exstare,,
gentilium effata, quæ extra illorum systema considera-,,
ta, sensum plane egregium fundant; secundum genuina,,
autem eorum principia explicata, longe aliud quod-,,
significant.,,

(1) Cap. I. §. 4. conferatur etiam HENRICI LUDOLPH.

BENTLEY: Betrachtung der Schriften der Alten
von der Göttlichkeit Christlicher Religion Part. IV. c. 2.
§. 33. 34. (2) Ita v. g. Trinitatem videtur ostendere voluisse
D. JOH. PORDÆDSCH in sic dicta, *Göttlichen und*
wahren Metaphysica, ubi in der Einleitung cap. I. §. 58. p.
23. ita: So ist dann keine Vollkommenheit und keine
„Glückseligkeit / als in der Zahl Drey vereinigt in Eines;
„nehmlich (1) das verlangende Subject, Grund-Wesen oder
„Ding an sich; (2) der füllende oder erfüllende Vor-
„wurf; (3) eine wesentliche Freude / einer durchdringenden
„Kraft / so von den beyden ersten ausgehet / und das gan-
„ze Wesen durchstrahlet: Welches alles zusammen nur ei-
„nen glückseligen Geist ausmachet. (3) Sic naturam nihil
non solum objicere non posse contra doctrinam de Deo, ha-
bente filium, coæqualem, sed huic etiam hoc probabile esse,
posse,

posse, ostendit S. R. LINDHAMMER in erudito in *Acta*
Apost. commentario p. 510. sequentibus verbis: (1) Das
 Göttliche Wesen ist nicht allein gut/ sondern auch das aller-
 vollkommenste Gut. Daher muß es sich auch wohl auf,
 das Allervollkommenste mitgetheilet haben. (2) Das
 Göttliche Wesen muß selig seyn. Die Seligkeit aber be-
 steht in Vergnügung und Freude. Vergnügen und
 Freude beziehen sich auf was das dieselbe erwecket. Die-
 ses aber/ oder die Materie und Ursach der Vergnügung und
 Freude/ ist bey einem vernünftigen Wesen allemahl mit,
 einer Absicht auf etwas anders verknüpft. Welches
 denn auch alsobald bey Gott/ als dem allervollkommensten
 Wesen in einer ihm zukommenden Maasse eintreffen muß.
 (3) Das Göttliche Wesen muß auf das vollkommenste,
 frölich seyn / und also auch die vollkommenste Vergnü-
 gung und Freude besitzen; Welches aber nicht von irgend
 einem Dinge / das ausser dem Göttlichen Wesen / und
 von demselben erschaffen ist / herkommen kan. Wie denn
 auch solchenfalls der Schöpffer von seinem Geschöpfe ab-
 hängen müste / welches unmöglich ist. Darum ist ver-
 nünftig/ daß sich Gott auf eine / seiner Göttlichen Hohen-
 und Vollkommenheit gemäße Weise einem mitgetheilet ha-
 be / der aus solcher Mittheilung Gott gleich / oder mit
 Gott gleiches Wesens / und nicht sein Geschöpf ist / und
 daß Gott sich demselben auf gedachte Weise mitgetheilet
 habe / um seiner Seligkeit / Freude und Vergnügung
 willen / welche mit dem Göttlichen Wesen gleich ewig seyn
 muß / weil man sich keinen Punkt einbilden kan / da das
 Göttliche Wesen irgend einigen Mangel an etwas/ das zur
 Seligkeit gehöret / gehabt habe. (4) *Libro priori c. IV.*
 p. 287.

§. XVII.

Ubi nunc inductione paucis ostensum, quod multa, Origo ho-
 scitu necessaria, ex lumine naturæ sciri nequeant, ulterius ^{rum defe-}
 inquirendum esset in originem horum defectuum; sed
 confi-

confitendum erit & hoc, esse documentum imperfectæ ex natura cognitionis, quod ne scire quidem possimus, qui fiat, quod nostræ ex natura haustæ cognitioni tantum desit; nisi dicamus, causam quærendam in eo, quod lumen, quod sequendum, non satis clarum; & oculus, quo videndum, non satis acutus, ita ut non procul videre, nec satis omnia circumspicere possit. Principia hujus cognitionis sunt natura & ratio. Hæc vero, quid ipsa sit, non satis quidem intelligit, cum de definitione inter Philosophos nondum conveniat, (1) ut jure SCHOMERUS (2) conquestus sit: Rationem, qua a brutis differimus, „alii aliter definiunt, & miserum est, in ipso limine, & „communi intelligendi principio, etiam dissidere Philosophos, cum, quid illud sit, quo se omnes niti, quod, „cunque sequi gloriantur, indagant. Naturæ quoque vox πολύσημο^ς est, & aliter ab hoc, aliter ab illo, accipitur (3). Quodsi vero porro quærat, unde illa imperfectio, ratione virium mentis, res in dubio relinquitur, cum de *mali physici* origine etiam non satis constet. Quodsi ulterius cui veniret in mentem, numne quondam lumen fuerit clarius, & oculus magis acutus? in dubio rem relinquet Theol. Natur. Doctor.

- (1) PETRUS DANIEL HUETIUS von der Schwachheit des menschlichen Verstandes / ita scribit: Ich nenne „ne die Vernunft dasjenige Vermögen / welches der menschliche Verstand hat / die Wahrheit durch seine natürlichen „Kräfte zu untersuchen; libr. I. c. I. § 6. aliis audit: Die Einsicht / so wir in den Zusammenhänge der Wahrheiten haben. D. JUST. CHRIST. SCHOMERUS in *Theol. moral.* §. III. c. III. „Ratio est facultas distincte reflectendi super conceptus & cogitationes nostras. „ROELLIUS *dissert. de Relig. rational.* §. 13. p. 14. ita: „Distinctius rationis nominem parti illi cogitanti tribuitur, quatenus facultate prædita est

est ratiocinandi: apta nata, varios cogitandi modos, variasque, pro rerum, quas repræsentat, varietate, cogitationum, formas atque ideas inter se, & cum rebus conferendo, alia ex, aliis, ignota ex notioribus, ex clarioribus obscuriora, conclusiones ex principiis, cogitationum serie ac nexu quodam, derivare. M. CHRISPIN KLUGMIEL Phil. pract. quondam in Acad. Regiom. Prof. Dissert. *de ratione sive normal philosoph. principio* Regiom 1634. ita: Recta Ratio nihil aliud est, quam rectum iudicium de rebus ex naturalibus principiis deductum, contemplandi & agendi gratia. Plura huc pertinentia legi possunt in S. R. LAMP. GEDICKE *America collatione* cum S. R. HENR. JAC. van BASHUYSEN *de Aestimacione rationis Theologica*; In primis BUDDEI Instit. Theol. Moral. C. I. sect. II. §. 20. seqq. (2) Theol. Moral. c. III. §. 3. (3) Varias vocis *NATURÆ* significationes, & alia, ad doctrinam de Natura pertinentia, collegit D. GEORG. FRIDERICH NIENCK in dissert. *de Natura* Rostoch. Anno 1708. Quid vero in Theol. nat. communiter per lumen Naturæ intelligatur, supra dictum §. IV. num. 1.

§. XVIII.

Circa præcedentem §. quædam erunt notanda. Primo posset nempe quis existimare, quod ita ratio & natura, *incerta* constituentur principia & fundamenta Theol. natur.; id quod nobis in mentem non venit. Natura enim & ratio etiam habent Deum auctorem, fallere nefcium. Est ratio sana singulare Dei donum, & in vita humana, ut & in Theologia revelata, insignem habet usum (1). Unde etiam Theologia naturalis, quando defectuum arguitur, *incertitudinis* non accusatur. Est enim ἀλήθεια θεῶν, (2) σοφία θεῶν (3). Quando enim dicitur, quod non omnia, quæ scitu sunt necessaria, doceat ratio, & ipsi superstructa Theologia; non dicitur, quod, quæ doceat, sint incerta: ut, qui oculo se non omnia videre, quæ in sole videre desiderat, confiteretur, hoc ipso oculi potentiam videndi alia, ut veram solis existentiam, non negat; &

D

qui

qui de centum florenis, quos cupit habere, quinquaginta adhuc desiderat, de reliquorum tamen quinquaginta possessione satis certus esse potest. Deinde etiam hoc observandum, naturæ lumini aut Theol. Natur. non esse imputandum, quod multi, quæ cognoscere potuissent, actu non cognoverint, v.g. unitatem Dei; it. ubi Sapientes esse potuissent, stulti facti sunt; & quod, qui secundum luminis Naturæ ductum, vitam homine dignam instituere potuissent, bestiarum more vixerint. Non opus fuisset, filiquas edere iis, qui bona e domo paterna secum sumpta prudenter administrare voluissent. Non est, inquit „ROELLIUS, (4) rationis culpa, quod tam pauci veritatem virtutemque inveniant. Nam, qui rationem ea „reverentia, eaque animi contentione, colant audiantque, „qua decet, rari sunt, & si cum ceteris comparentur, „vix numero totidem, quod Thebarum portæ, vel divitis Ostia Nili. Bene ergo Venerandus MUSÆUS (5) inquit: Cave tamen sis, ne ipsi Theologiæ naturali adscribas errores, in quos olim Gentiles, sive per cæcitatem sui intellectus, illius principia non recte adsecuti, „sive per voluntatis perversitatem iisdem abusi, prolapsi „sunt. Quanquam tamen & hoc concedendum, quod, exemplo gentilium, in turpissimam superstitionem, falsas de Deo opiniones, & immundam vitam prolapsorum, pateat, quod infirma sit & facile mobilis cognitio de Deo naturalis.

(1) Scilicet (α) usus adprehensivus & retentivus.

(β) Explicativus rerum ex Philosophia reali in Scriptura occurrentium.

(γ) Argumentativus, & de connexionē sententiarum judicativus.

(2) Rom. I. v. 25. (3) I Cor. I. v. 21. (4) Diss. citata §. 122.

(5) In *Introduct. in Theol. de Distinction. Theol. in Natural. & revelat.* cap. I. §. 14. p. 40. §. XIX.

§. XIX

Hoc nunc ulterius monendum, nos non contendere, quod ille, qui lumine gratiæ gaudet, istos scientiæ naturalis videat defectus. Huic enim facile est, hos & multos alios indicare. Huic facile est dicere, sibi, quæ oculus non vidit, & auris non audivit, & quæ cor hominis non sentit, manifestata esse. Huic facile est dicere, se innumerabilia & cælo ipso maiora possidere bona, quæ ratio ostendere non potuit. Sed hoc est quod volumus, naturam ipsam & rationem horum, & similium defectuum, quos indicavimus, sibi posse esse consciam. Id quod ex superioribus jam potest constare; paucis tamen, ut breves simus, rem adhuc illustramus. Homo sanus facile concedet, quod ad finem, nempe beatificam Dei fruitionem, obtinendum, necessaria sit, vera Dei agnitio, Deo conveniens satisfactio pro peccatis, Deo conveniens cultus. Talia vero ex naturæ viribus non intelligi, non obtineri, non monstrari, etiam concedet, ergo naturalium virium defectus fateatur, necesse est. *Secundo* fatebitur homo, se horum, quæ abesse ostensa sunt, quædam vel anxie, vel avide tamen desiderare, ut in terroribus mordentis conscientiæ, verum solatium; de gratia Dei firmam certitudinem; desiderabit liberari a sexcentis quibus premitur malis, a mortis terrore & aliis. Quærat vero, scrutetur, rimetur, nullam inveniet in natura *ἐνθάδω*, ergo cognitionis & virium naturalium videbit defectus. *Tertio* confitebitur, se, ab *ἀνταγνίσια* & vera in solo beato adquietientia & quiete longe abesse, utpote qui miris modis interne turbatur, externe premitur. Quærat viam veri regressus in Deum, non inveniet, non dabit, non ostendet natura. Hoc fatendum est, ergo & illud, quod volumus. Sentit tandem homo, se ulterioris cognitionis esse capacem, se in-

Sunt autem
ex ipso lu-
mine natu-
ræ hi defe-
ctus nosci-
biles.

formationis esse indigum; plura vero non dare naturam, videt, ergo & hujus magistræ imbecillitatem,

§. XX.

Illud intel-
lexisse utile
est,

Quod si vero Theol. natur. Discipulus defectus istos cognoverit, quæ inde oritur utilitas? respondemus; *Primo* non solum firmiter persuasus erit, insufficientem esse ad æternam salutem naturalem cognitionem, & vires naturæ, sed simul munitus erit contra talia profitentes. (1) *Secundo* de bonitate, sapientia, & potentia Dei, contra, de sua inopia, miseria, & indigentia, cum firmiter ipsi constet, probabiliter concludere potest, dari forte uberiores revelationem, quæ defectibus istis medeatur, ut finem sibi præfixum obtinere possit. Quam clariorem revelationem esuriens quasi & sitiens anhelabit, & cum gaudio recipiet, qui suam miseriam sentit. Id quod probat consensus omnium gentium, ad revelationem confugientium. Ethnici ad Oracula; Turcæ ad Alcoranum; Judæi ad Codicem & Talmud; Christiani ad S. Scripturam provocant. (2) *Tertio*, quid de virtutibus gentilium, aut de bonis operibus, Deo nondum reconciliatorum & divinis viribus nondum instructorum, statuendum sit, facile intelliget. (3) *Quarto*, si specialis revelatio, quam desideravit, quædam doceat, quæ sunt supra captum rationis, intelliget, rationi ipsi esse consentaneum, ut taceat, adquiescat, neque rimetur. Vera enim revelatio, quæ contra lumen naturæ, minime, quæ vero supra rationem sunt, utique manifestare potest. Ea igitur quæ ratio non intelligit, *ignota* quidem sibi, non autem *falsa* pronuntiare potest, cum pro revelatorum norma se venditare minime possit. Egregiè hoc explicant verba C. L. BILDERBECKII (4) sequentia: „Wenn die Vernunft durch unwiedersprechliche Gründe uns zu erkennen gegeben / daß ein Gott und die

die bey uns dafür gehaltene Schrift warhafftig sein Wort sey ; „
 So hat sie das Ihrige gethan/ und schweiget / alsdann billig/ „
 um denjenigen/ der sie und alle Dinge gemacht/ einzig re „
 den zu hören. Da muß sie sich dann beugen/ und unter den „
 Gehorsam des Glaubens gefangen geben/ ohngeachtet ihr vieles „
 zu wunderlich und zu hoch scheint. Denn weil sie erkannt/ daß „
 (die natürliche Erkenntniß und natürliche Kräfte nir „
 gend zureichen wollen) sich aber hie eine ungezweiffelte Offen „
 bahrung des untrüglichen Gottes findet : So ist dadurch al „
 len ihrem Zweifeln und weiteren Grübeln der Zugang bereits „
 versperret/ bedarff es auch hie dessen um so viel weniger/ als un „
 ser Verstand selbst in natürlichen Dingen sich wohl bescheidet „
 daß er vieles für wahr und gewiß halten müsse / davon er doch „
 die eigentliche Beschaffenheit/ oder wie es damit zugehe ? nim „
 mer erreichen könne. *Quinto πεπαιδευμέν* & *revelata Theologia*
discipulus erit, qui naturæ defectus sensit & faciles dabit aures, si
 de miseria status destitutionis, aut in articulo de libero arbitrio
 audiverit, se nihil posse, se nihil valere in spiritualibus, nil suis vi-
 ribus, nil suæ sapientiæ confidendum, non ex, aut in se, sed aliunde
 quærenda esse, in quibus Deo placere, aliunde item, ut Deo præ-
 standa præstare possit, vires esse quærendas.

- (1) Naturalistas etiam illos vocare consueverunt, inter quos
 eminet EDUARDUS HERBERT BARO DE CHER-
 BURY. Conf. D. ADAMI TRIBBECHOVII *Hist. Na-*
ralismi c. 10. p. 47. & Doct. JOH. MUSÆI *examen Cher-*
burianismi. Witt. 1708. BUDDEI *Parerg. Theol.* p. 405. seq.
 (2) & (3) Conf. CASPARI a RHEDEN Senatoris Bre-
 menensis *Introduct. in Philos.* Part. I. cap. ult. *de insufficientia*
remediorum, quæ Philosophia sola adfert. Ubi inter alia S., „
 37. ita : Agnoscamus omnes virtutes, quas sola ratio tradit, „
 secundum Augustinum esse *splendida peccata*, si non quoad „
 illa, quæ legibus conveniunt, ad minimum quoad illa, quæ „
 defunt, aut legibus adversa sunt; & Gentilium Philosopho- „
 rum doctrinam eo collineasse, ut vitia vitiis expellerentur. „
 (4) In docto Præfamine optimi libri sæpe citati; nempe
 ABBADIE von der Wahrheit Christlicher Religion.
 Item

Item conf. ANDREÆ RIDIGERI *de sensu veri & falsi*
Lib. I. c. V. *de Carceribus ratiocinandi* p. 99.

§. XXI.

Ut & totius
Theol. na-
tur. cultura.

Unicum punctum Theologiæ naturalis bene observatum, cum tales pariat utilitates, facile adparet, insignem fore usum bene cognitæ totius scientiæ, utpote cujus dogmaticæ veritates bases sunt atque fundamenta omnis religionis, ut qui ea negat, nullam religionem habere, facile sentiatur. Commendanda itaque, maxime hoc tempore, ubi Atheorum non pauci sunt, Scripturam vel corde, vel etiam ore ludibrio habentes, quibus insipientibus, ex ratione petitis principiis occurrendum. Revelationis quoque veros characteres subministrat, inter quos hi duo eminent: primo, ut revelatio nihil, quod evidentissimis Theol. natur. notionibus repugnet, contineat: secundo, ut quæ ratio suppeditare nequit, plene, evidenter modoque, qui Deum deceat, suppeditet: (1) quibus tamen etiam universalitas addi poterit. Ultimo quis tandem hominis nomine dignus sit, intelliget Theol. natur. cultor, scilicet non, qui contra, sed, secundum rationem vitam instituit, & (saltem externe id quod potest) neminem lædit, suum cuique tribuit, honeste vivit, & reliqua. Naturam quoque & gratiam facilius distinguet, ne quæ ex natura fieri possunt, pro supernaturalibus & ex gratia ortis venditet (2)

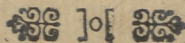
(1) Conferantur BUDDI *institur. Theol. dogmat. L I. c. I. §. 19.* seq. reliqui characteres veræ revelationis evolvi possunt in LAMPERTI GEDICKEN *primis veritatibus religionis Christianæ* c. 7. LOESEKE *Theol. fæderal. æconom. Einleitung* c. II. §. 9. (2) Facit illuc venerabilis SPENERI libellus peculiaris: *Von Natur und Gnad.*

§. XXII

Conclusio.

Summas itaque Deo grates, debemus, quod in conscientia & in rebus creatis unicuique hominum se videndum, audiendum, & sentiendum, dederit. Felices qui sunt *νοῦντες*, qui non sunt, erunt certe *ἀναπολόγητοι*. Faxit etiam divina clementia, ut nos, & ut etiam illi, qui adhuc sunt extra Ecclesiam, lumine hoc a Deo concesso recte utamur, ut Deum quæramus & inveniamus, & sic ad gratiæ, & post ad gloriæ, perveniamus lucem, & tandem liberemur plenissime ab omnibus defectibus.

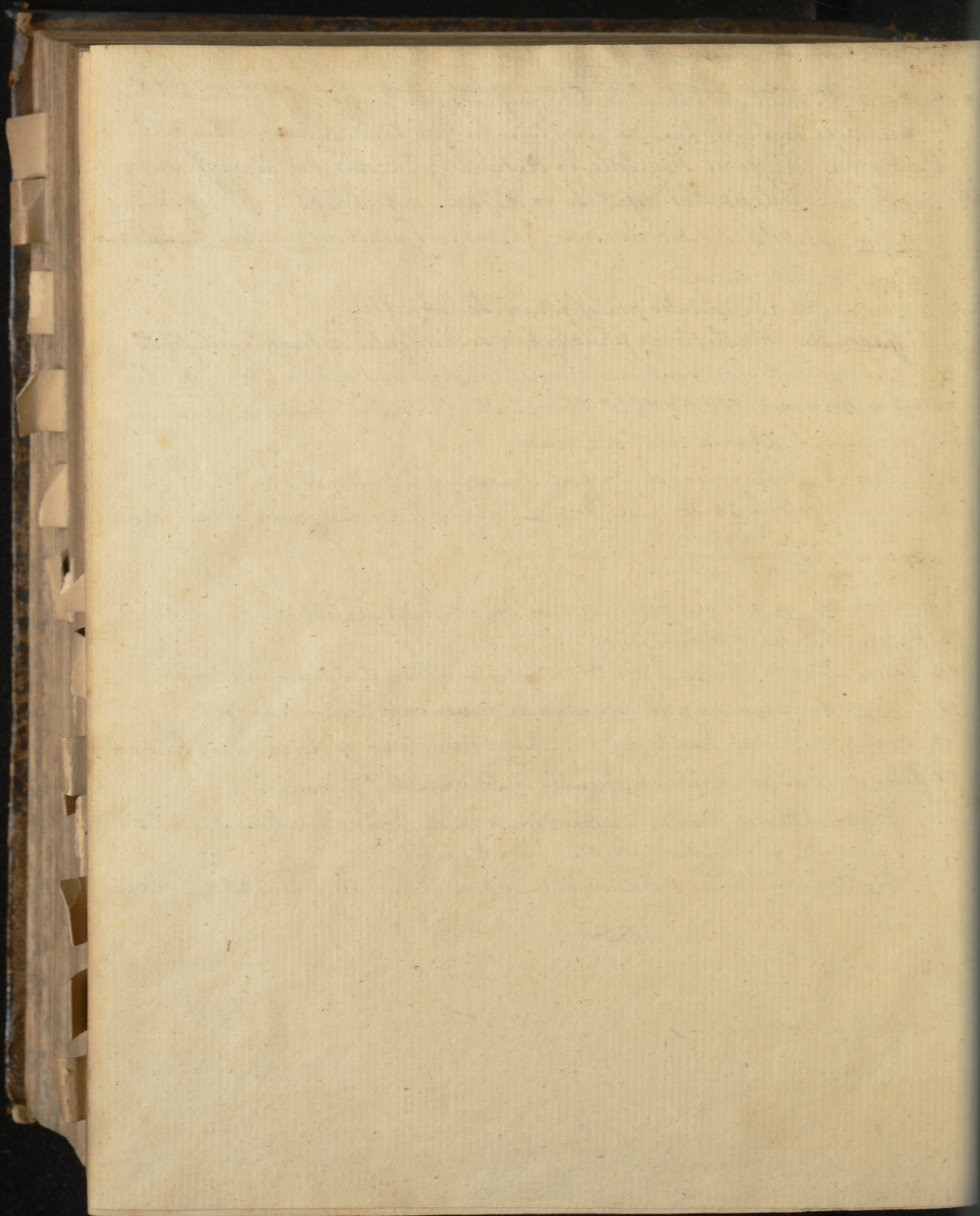
Δόξα μόνῳ Σοφῶ τῷ Θεῷ.

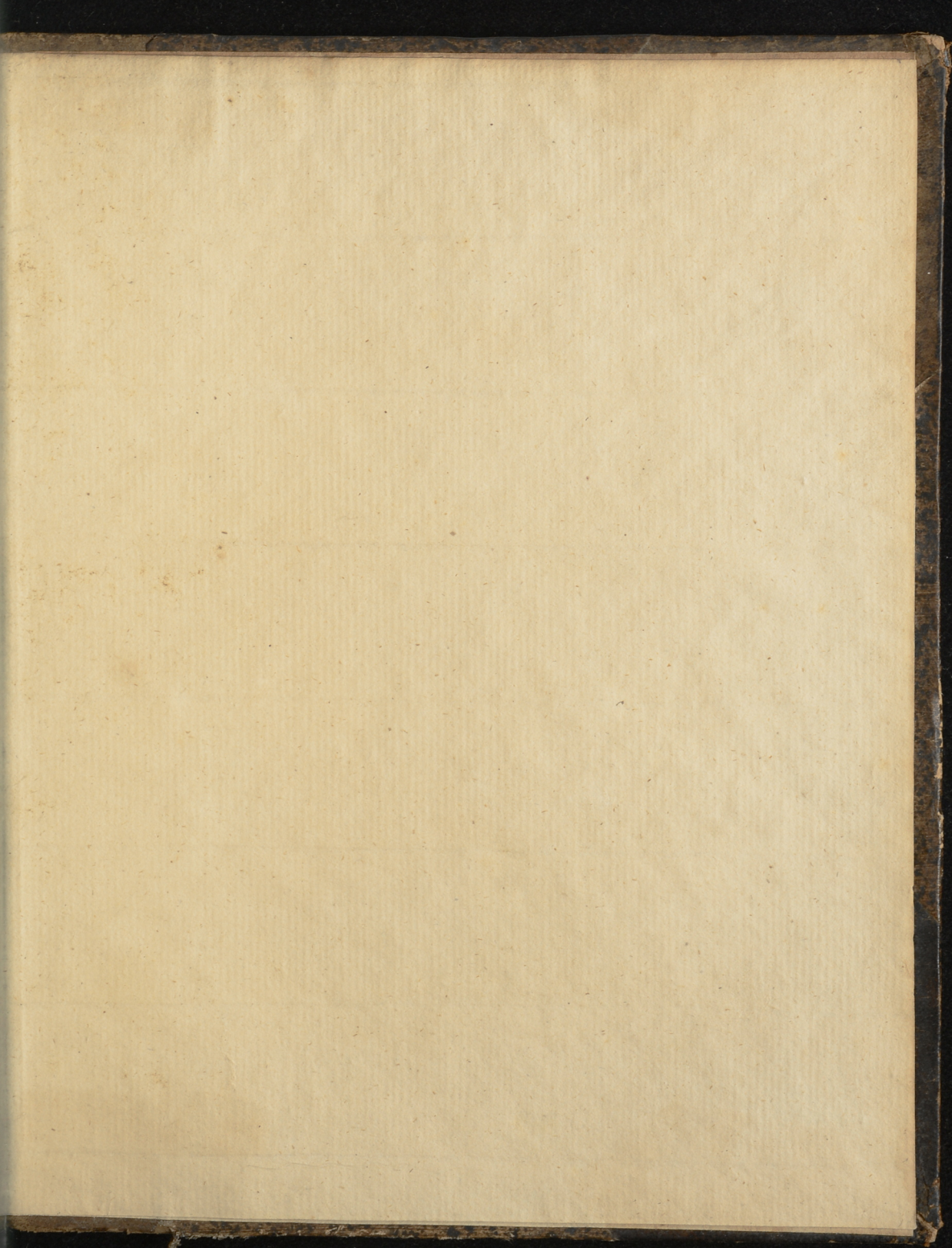

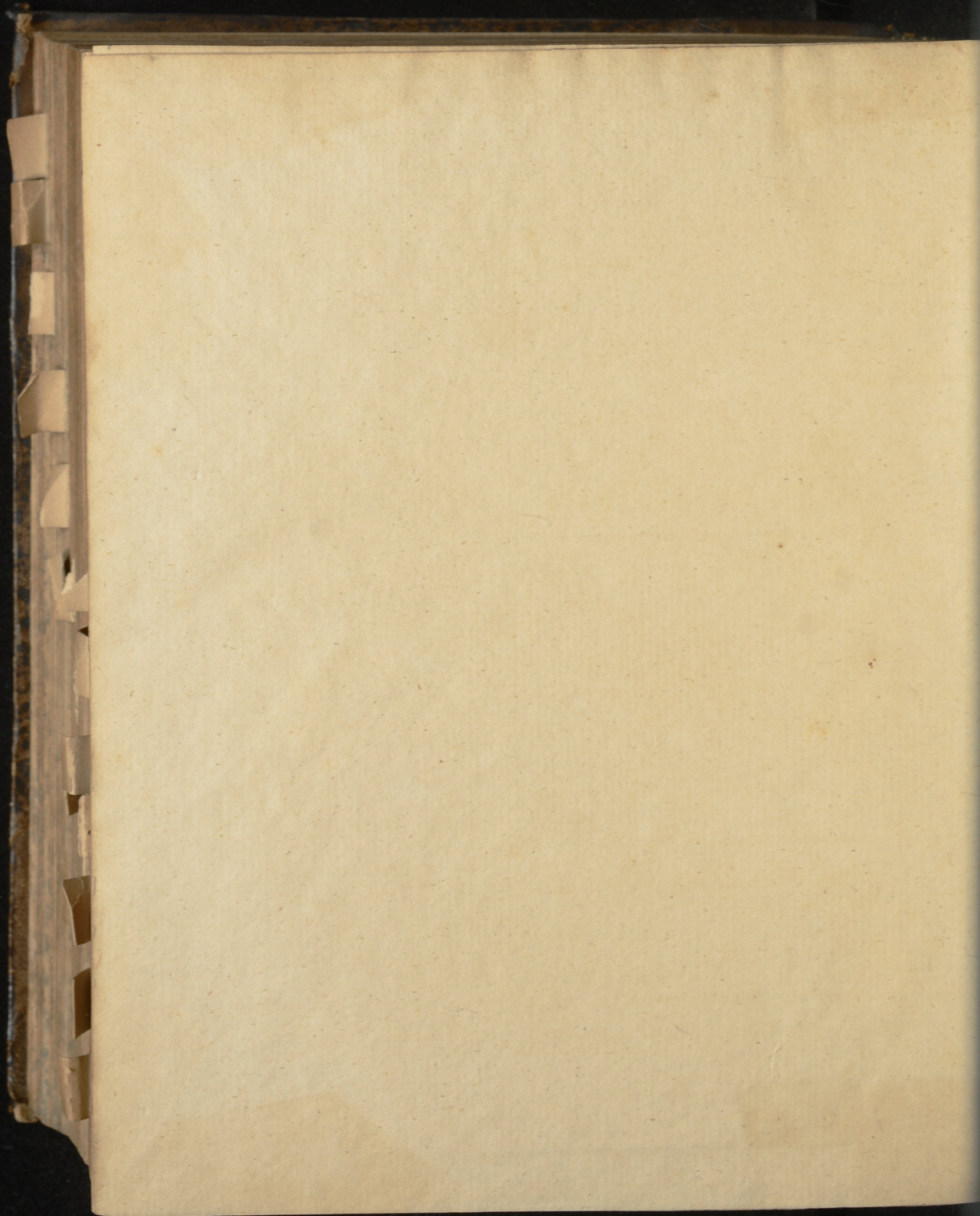
Index

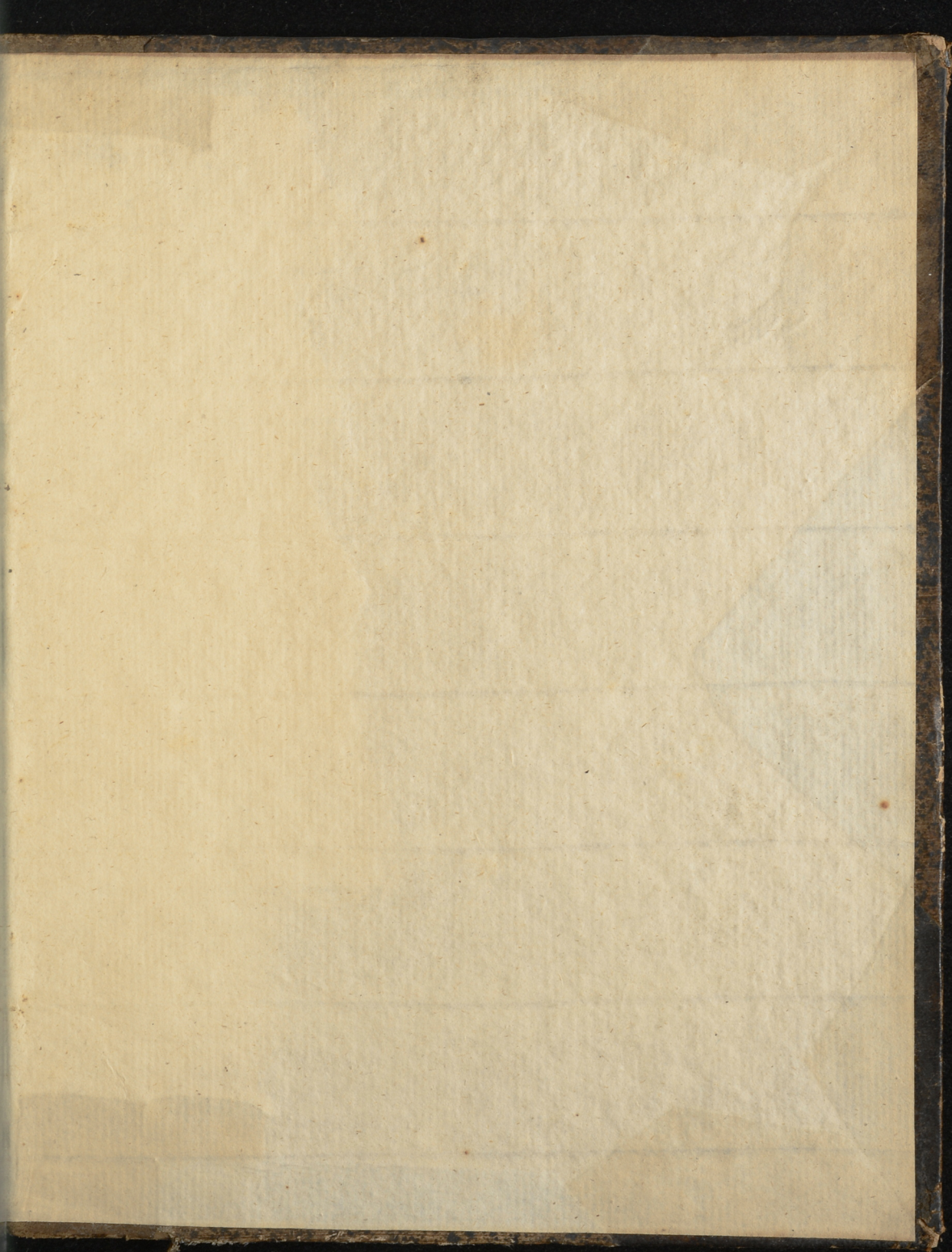
1. Reinhold Gründlicher Beweis daß die großmüthigste Religion nicht bloß dem aus der Vernunft abzuleiten; sondern auch durch die Vernunft bewiesen werden kann. (Hindenburg del. Eisdall).
 2. Curtius de Christo ac Trinitate ex Rationis principiis non demonstrandis.
 3. Kypke de Theologia Nat. defectibus ex Natura noscibilibus. (attendendum.)
 4. Gunkel de Justitia Div. & materiis cum ea connexis; ad Rationis cum Recl. Parallelismum.
 5. Widder de Malo morali.
 6. a. Hammer Consideratio philosophica Fanaticismi.
 6. b. idem de Fanaticismo philosophico, ex Philosophia Hebraeorum illustrato:
Subnexa sunt Mori Quaestiones & Considerationes in Tract. primum libri Bruschim.
 7. Hvit de Harmonia Philos. & Philol. Sacrae cum Theol. in oratore sacro amena & necessaria.
 8. Engelhardus de Aranea Brachmannium.
 9. Quidem Apologia contra al. Driesenii Sapientiam hujus mundi.
 10. ——— Apologia contra clar. Driesenii criminationes continuatio prima: (N. quā-
tamen non altera sequuta est.)
 11. Suor de Somnis morali.
 12. Griemacher de Gradibus bonorum Operum & Virtutis generatim.
 13. Walchii Haereticus orthodoxus.
 14. Ikenii Tractatus Talmudicus 7125 versione lat. donat; & notis illustratus.
 15. Carpov de Cenerum apud Hebr. usu nuptiali moeroris atq; licetis reproprio.
 16. Panzer de Origine Punctorum & Vocalium Hebraicarum ex sententia Hamf. Pidenax.
 17. Pataxan de Letteris, Vocalibus & Accentibus in Scriptura V. T. Hebraicis.
- Bauer de Canone Accentuum distinctivorum in analytici dispositionum tabulis
obseruando. Vid. Tom. II. ad Bibl. V. T. ad hoc § signum.
- Strodtmanni Pentas differentiarum Hebraicarum. Vid. Tom. II. ad Bibl. V. T. ad h. § signum.

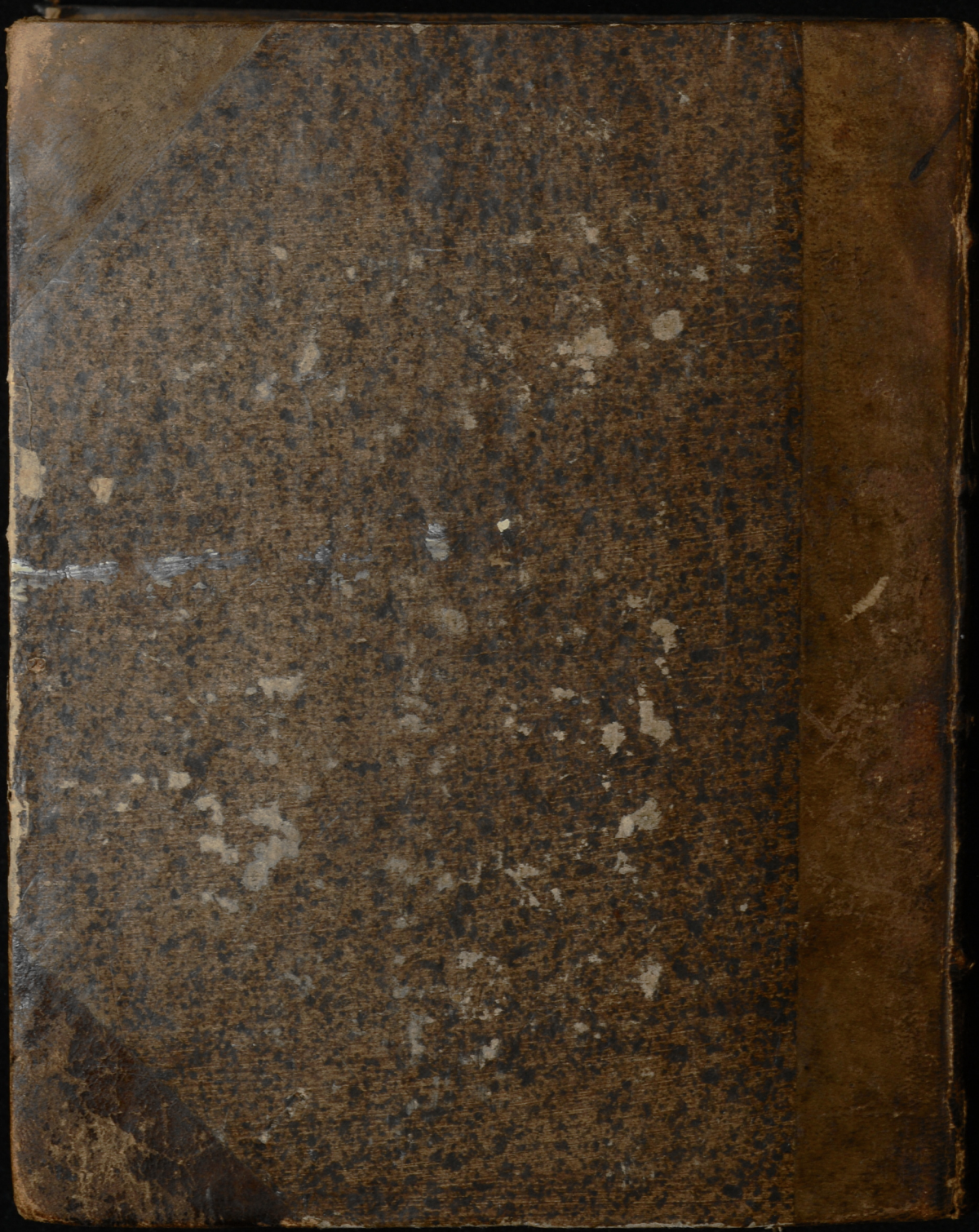

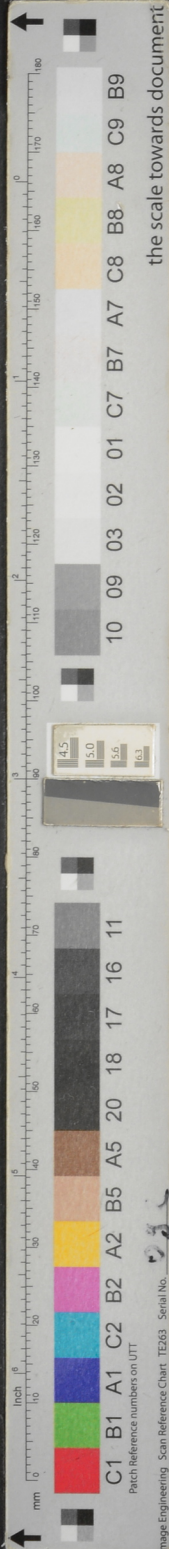

17.
ma tribuitur. Hinc hocce the-
lis *TIBI* commendavi, vt occa-
eres ostendendi, ὁρῶντος ἑαυτοῦ studio
e cordique esse, TEque istiusmo-
es, quae sacrarum litterarum cer-
tegritati & auctoritati detrahunt,
ue peius fugere. Quo autem ab
tiis tuis fructus mitiores & ad ma-
am perductos aliquando eo melius
queas, multa hic ingenio atque ca-
permisi, quae, si meus fuisset
o fortassis modo pertractassem.
men omnes alieni laboris aesti-
on iniqui hoc mecum, vt spero,
, TE ea praestitisse, quae a tua
que viribus expectari potuerunt.
oc nomine *ILLVSTRI PA-
TVO*, fortunarum mearum
K 2 *PATRO-*